

Xodjayeva Dilnora Djumoyevna,
O'zMU Ijtimoiy fanlar fakulteti, Umumiy psixologiya
kafedrasini tayanch doktoranti
dilnora@dilnora86@mail.com

IQTIDORLI TALABALARNING INDIVIDUAL- TIPOLOGIK XUSUSIYATLARI MASALASINING O'ZBEK OLIMLARI TOMONIDAN O'RGANILGANLIGI

Annotatsiya. Maqolada iqtidorli yoshlarning tipologik xususiyatlari psixologik amaliyot bilan bog'lab ifodallangan. Tadqiqot davomida iqtidorning turlariga va uni rivojlantiruvchi tavsiyalarga urg'u berildi.

Ta'unch so'zlar: tipologik xususiyat, iqtidor, yoshlar, talant, oila, jamiyat.

Аннотация. В статье выражены типологические характеристики одаренной молодежи в связи с психологической практикой. В ходе исследования акцент был сделан на виды таланта и рекомендации по его развитию.

Ключевые слова: типологическая черта, дар, молодежь, таланты, семья, общество.

Annotation. The article expresses the typological characteristics of gifted youth in connection with psychological practice. The study focused on the types of talent and recommendations for its development.

Keywords: typological traits, gift, youth, talent, family, society.

Kirish. Dunyo miqyosida olib borilayotgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bugungi kunda bo'lajak mutaxassislar uchun jahon sivilizatsiyasi yutuqlari va axborot resurslaridan keng foydalanish, xalqaro hamkorlik va muloqotni rivojlantirish imkoniyatlarini kengaytirish, ta'lim mazmunini xalqaro standartlar asosida tashkil etish masalalari alohida dolzarblik va ahamiyat kasb etmoqda. Bunda innovatsion texnologiyalar qatoridan o'rin olgan loyihalash texnologiyalarining ahamiyati beqiyosdir.

Bugungi kunda talabalik davrida innovatsion tafakkur rivojlanishiga ta'sir etuvchi ijtimoiy psixologik omillarni shakllantirish muammosi davlat siyosati darajasiga ko'tarilgan bo'lib, bu borada oliy talim muassasalarida juda katta ishlar amalga oshirilmoqda. O'zbekiston Respublikasi

Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev boshchiligidagi ishlab chiqilgan "Harakatlar strategiyasi" mazkur tadqiqot uchun metodologik asos bo'lib xizmat qiladi. Bo'lajak o'qituvchilarni ta'lim jarayonini loyihalashga o'rgatish, kasbiy-shaxsiy sifatlarini shakllantirish, ularni istiqboldagi pedagogik faoliyatga tayyorlash, o'qituvchilarda innovatsion tayyorgarlikni shakllantirish, ulardagi kasbiy ijodkorlik ko'nikmalarini rivojlantirish muammolari ko'pgina ilmiy izlanishlarda o'z ifodasini topgan¹.

Asosiy qism. Ekzistensializmning asoschisi bo'lmish nemis faylasufi Martin Xaydeger (1889–1978) "Tushunish uchun o'z diqqatimizni qaratma olsakgina biz fikrlashga o'tganamiz" deb yozadi. Uning fikricha, narsa va voqealarning mohiyatini

¹ Дружинин В.Н. Психология общих способностей. — Санкт-Петербург: Питер, 2009. — 356 с.

tushunish, anglab yetish insonning fikrlash jarayonida muhim o'rin egallaydi. Tushunishni talab qiladigan narsa insonni fikrlashga undaydi. Tushunishni talab qiladigan narsa hech qachon biz tomonimizdan yaratilmaydi. Xaydarning fikricha, tafakkur mavjudligining asosiy xislati bu tasavvurdir. Tafakkur haqidagi ta'limotga muvofiq, tasavvur fikrda ifoda etiladi. Shuning uchun ham tafakkur haqidagi ta'limotni logika, mantiq deb ataydi. K.R.Megrelidzening ta'kidlashicha, insondagi biron-bir ruhiy hodisa ijtimoiy omilni hisobga olmasdan turib, to'g'ri tushuntirilishi mumkin emas. Bu narsa, birinchi navbatda, tafakkurga taalluqlidir. Tafakkurni ijtimoiy hayotning boshqa ko'rinishlarisiz o'rganish mumkin emas².

Shu o'rinda o'zbekistonlik psixolog olimlarimiz ham tafakkur borasida o'z fikrlarini bildirishgan. Xususan, G'.Shumarov, E.G'oziyev, Z.Nishonova, M.Davletshin, N.Karimova, N.Xalilova, B.Umarov kabi psixologiya fanlari bo'yicha professorlarimiz o'z ilmiy ishlarida tafakkur borasidagi fikrlari bilan o'rtoqlashadi.

Talabalarda innovatsion tafakkur shakllanishining psixologik shart-sharoitlarini ularning ta'lim jarayonini loyihalashga oid ko'nikmalarini shakllantirish, psixologik intellektni rivojlantirish, ularda o'z kasbiy faoliyatiga nisbatan ijobiy munosabatni tarkib toptirishning ayrim jihatlari ochib berilgan.

Xorijlik tadqiqotchilarning maxsus tadqiqotlarida garchand kreativlik qobiliyati sohasida yaqqol gender tafovutlar kuzatilmasligi aniqlangan bo'lsa-da, ba'zi tadqiqotlarning natijalariga ko'ra, o'z innovatsion salohiyatini talaba yigitlar quy'i kurslarda, talaba qizlar esa yuqori kurslarda namoyon etadilar.

Biografik ma'lumotlar tahlili, maxsus so'rovlar natijalaridan ma'lum bo'lishicha, innovatsion tafakkuri yuqori darajada rivojlangan talabalar otalari orasida musiqiy asboblarga chala oladigan, muntazam ilmiy-ommabop nashrlarni o'qiydigan odamlar ko'pchilikni tashkil etadi. Umuman olganda, innovatsion tafakkurning rivojlanishida oilaning rolini tadqiq etgan tadqiqotchilar bu jarayonda oiladagi moddiy ta'minlanganlik darajasi

² Дасенко Е.А. Теоретическое мышление в структуре профессиональной подготовки студентов бакалавриата по направлению «Психология». Автореф. дис. ... канд. психол. наук. – Санкт-Петербург: ЛГУ, 2010. – 22 с.

katta ahamiyatga ega emasligi, bunda ko'proq otalarning farzandiga nisbatan munosabatiga xos xususiyatlar muhim ekanini qayd etadilar.

Innovatsion tafakkur muammosini o'rganishda o'zbekistonlik tadqiqotchilarning ilmiy izlanishlari, asosan, texnikaviy ijod sohasida tafakkur kreativligi namoyon bo'lish xususiyatlarini tekshirishga (M.G.Davletshin), innovatsion fikrlash jarayonining ichki psixologik mexanizmlarini ochib berishga (E.G'oziyev), innovatsion qobiliyatlarining psixofiziologik asoslarini tadqiq etishga (B.R.Qodirov), innovatsion fikrlashning individual-tipologik sifatlar bilan bog'liq jihatlarni yoritishga (R.I.Sunmatova), kreativlikning turli yosh davrlarida ta'lim-tarbiya va boshqa ijtimoiy omillar ta'sirida shakllanish va rivojlanish xususiyatlarini aniqlashga (Z.T.Nishonova), innovatsion tafakkur qobiliyatini rivojlantirishning psixologik imkoniyatlarini aniqlashishga (Sh.Shoinova), iqtidorli o'quvchi va talabalarni aniqlash ishida kreativ tafakkur psixodiagnostikasi masalalarini o'rganishga (M.Po'latova), innovatsion tafakkur muammosini konstruktiv fikrlash qobiliyatini rivojlantirish imkoniyatlari nuqtayi nazaridan tadqiq qilishga (N.Xasanxonova) qaratilgan.³

Tafakkur psixologiyasini tadqiq etish borasida uzoq yillar davomida samarali ilmiy izlanishlar olib borgan hamda bu yo'nalishda o'z ilmiy maktabini yaratgan yetakchi o'zbekistonlik olimlardan biri E.G'oziyev bo'lib, uning tadqiqotlarida innovatsion tafakkur fenomenologiyasi, tarkibiy tuzilishi, inson kognitiv sohasida tutgan o'rni, o'quvchi va talabalar o'quv faoliyatidagi ahamiyati va rivojlanish xususiyatlari chuqur yoritib beriladi. O'rganishga quvvchanlik, bizning fikrimizcha, ta'lim olishga quvvchanlikdan ko'ra kengroq tushuncha bo'lib, uni o'z ichiga oladi. Tadqiqot ishimizda bevosita talabalar ta'lim jarayonidagi faoliyatining qanchalik muvaffaqiyatli ekanini tekshirilmagani va turli nazariy-metodologik chalkashliklarga yo'l qo'ymaslik uchun o'rganishga quvvchanlik tushunchasidan asosiy kategoriya sifatida foydalanishga qaror qilindi. Tadqiqot natijalari bayoniga kirishar ekanimiz, avvalo,

³ Эрмолаева-Томина Л.Б. Психология художественного творчества: Учебное пособие для вузов. — Москва: Академический Проект, 2003. — 304 с.

Jo'rayeva N. Talabalarda pedagogik tafakkurni shakllantirishda munozarlardan foydalanish // Uzlaksiz ta'lim. — Toshkent, 2010. — №4. — B.32-35.

darajasi nisbatan pastligi, MT uslubli odamlarning, aksincha, yuqori darajadagi ijtimoiy yo'nalishga ega bo'lishi haqidagi ilmiy ma'lumotlar bilan uyg'un ekanini alohida ta'kidlash kerak¹⁰.

Xulosa. Shunday qilib, talabalar innovatsion qobiliyati hamda kognitiv uslublarining o'zaro munosabati xususiyatlarini o'rganishga qaratilgan tadqiqotimizning ushbu bosqichi yakunlari bo'yicha quyidagi umumiy xulosalarni shakllantirish imkonini beradi:

Talabalarining oliy ta'lim bosqichida egallaydigan mutaxassisligi mazmuniga bog'liq ravishda ularning innovatsion tafakkuri rivojlanishi xilma-xil yo'nalishlarda ro'y beradi. Innovatsion

qobiliyat talabalarning bo'lajak kasbiy faoliyati talabalariga monand yo'nalishda mahsuldor funksionallashuvi ularning intellektual sohasida tegishli shakldagi ijod jarayoni uchun ahamiyatliroq bo'lgan kognitiv uslub xususiyatlari qanchalik shakllanganiga bog'liqdir. Talabalar intellektual individualligi maydonga tobe kognitiv uslubning dominantligi bilan tavsiflanganda ulardan verbal kreativlik sohasida, maydondan mustaqil uslub ustunligida noverbal kreativlik yo'nalishida yuqori ko'rsatkichlarni kutish o'rinni. Talabalik davrida innovatsion qobiliyatning rivojlanishida tegishli shakldagi ijod yo'nalishida tafakkur kreativligi namoyon bo'lishiga uning uchun ahamiyatli kognitiv uslubning ijobiy ta'siri noqulay uslubning salbiy ta'siridan kuchliroq darajada amalga oshadi.

¹⁰ Ismoilov T.J. Talabalarning texnik ijodkorlik qobiliyatini rivojlantirish texnologiyasi // Uzluksiz ta'lim. – Toshkent, 2009. – №1. – B. 69-73.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Дружинин В.Н. Психология общих способностей. – Санкт-Петербург: Питер, 2009. – 356 с.
2. Дзесенко Е.А. Творческое мышление в структуре профессиональной подготовки студентов бакалавриата по направлению «психология»: Автореф. дис. ... канд. психол. наук. – Санкт-Петербург: ЛГУ, 2010. – 22 с.
3. Эрмолаева-Томина Л.Б. Психология художественного творчества: Учебное пособие для вузов. – Москва: Академический Проект, 2003. – 304 с.
4. Jo'rayeva N. Talabalarda pedagogik tafakkuri shakllantirishda munozaralardan foydalanish // Uzluksiz ta'lim. – Toshkent, 2010. – №4. – B. 32-35.
5. Иванов И.П. Развитие творческого мышления студентов в условиях проблемно-деятельностного обучения: Автореф. дис. ...канд. пед. наук. – Старополь: СГУ, 2002.
6. Ильин Е.П. Психология творчества, креативности, одаренности. – Санкт-Петербург: Питер, 2009. – 434 с.
7. Ильин Е.П. Эмоции и чувства. – 2-е изд. – Санкт-Петербург: Питер, 2008. – 783 с.
8. Интенсификация творческой активности студентов: монография / Под ред. Андреева В.И. – Казань: Изд-во Казанского ун-та, 2008. – 198 с.
9. Ismagilova F.S., Nishanova Z.T. Innovatsion qobiliyat muammosi haqida // O'zbekistonning isle'dodli bolalari: Resp. ilmiy-amal. konf. ma'ruz qisq. bayoni. – Termiz, 1992. – B. 34-36.
10. Ismoilov T.J. Talabalarning texnik ijodkorlik qobiliyatini rivojlantirish texnologiyasi // Uzluksiz ta'lim. – Toshkent, 2009. – №1. – B. 69-73.

tadqiqotimizda umumiy ravishda innovatsion tafakkur va o'rganishga quvvchanlik o'rnatida ahamiyatli aloqadorlik mavjudligi haqidagi ko'pgina tadqiqotlarda tasdiqlangan dalillarga monand natija qayd etilganini ta'kidlash kerak.

Haqiqatan ham, talabaning yaxshi rivojlangan innovatsion qobiliyati, odatda, barqaror diqqat, muammoning yechimini topishga kuchli yo'nalganlik, perseptiv sohada o'zini o'zi samarali boshqarish, faoliyat davomida emotsional ko'tarinkilik bilan uyg'un bo'lishi, uning o'zi uchun yangi amallarni tez o'zlashtirib olishida qo'l keladi.

Qayd etilgan holatlar, nazarimizda, ikki tomondan tushuntirilishi mumkin:
– birinchidan, qator tadqiqotlarda isbotlanganidek, yuqori motivatsiya sust rivojlangan intellektual qobiliyatlarni qisman kompensatsiyalashga qodir, aynan ta'limga motivatsiyaning shakllanmagani sababli o'rganish quvvchanligi past talabalar qatoriga aqliy qobiliyatlari yuqori bo'lgan talabalar tushib qolishi mumkin;

– ikkinchidan, ba'zi mualliflar ma'lumotiga ko'ra, talabalarning 1/3 qismi innovatsion faoliyatga xalqat beruvchi omil sifatida moddiy ehtiyojlarining yetarlicha qondirilmasligini ta'kidlaydi.

Birinchi holat bo'yicha, bizningcha, tadqiqotimiz natijalaridan kelib chiqib, yuqori motivatsiya nafaqat intellektual qobiliyatlari rivojlanishidagi salbiy natijalarni, balki innovatsion faoliyatni amalga oshirish uchun noqulay sharoit ta'sirini ham yengib o'tishga moslashib, faollikni susaytirmaslikka xos bo'lishi haqida xulosaga kelish mumkin. Ikkinchi holat yuzasidan esa moddiy ta'minlanmagankliki innovatsion faoliyatning asosiy to'sig'i deb biluvchi talabdan noqulay muhit mavjud bo'lguncha o'z innovatsion salohiyatini o'stirish, ijod zavqida o'z hayoti mazmunini topishga intilishni, shunga muvofiq yangilikni o'rganishga e'tiborli bo'lishni kutish qiyin.

Umuman, empirik izlanish natijalari quyidagilarni ko'rsatayapti:

Talabalarda innovatsion tafakkurning rivojlanishi ularning ta'lim yo'nalishi hamda bosqichidan qat'i nazar o'rganishga nisbatan quvv ortishiga ta'sir ko'rsatuvchi muhim psixologik omil bo'lib gavdalanadi.

Innovatsion tafakkur darajasining talaba shaxsidagi o'rganish quvvati sifatida aloqasi to'g'ridan to'g'ri chiziqli shaklda bo'lmay, uning

o'zaro ta'sir yo'nalishi ko'p jihatdan ustuvor ehtiyojlar mazmuniga bog'liq bo'ladi.

Talabalar innovatsion tafakkurining yuqori darajasi ularda hurmat qozonishi, shaxsiy salohiyatini ro'yogga chiqarish ehtiyojlari ustuvor bo'lganda o'rganish quvvati rivojlanishiga, ayniqsa, kuchli ijobiy ta'sir ko'rsatadi, kreativlik ko'rsatkichlari past bo'lgan vaziyatda esa bu motivatsion omil muayyan darajagacha muhit shaxsga taqdim etmayotgan shart-sharoitni kompensatsiyalash imkoniyatiga egadir¹.

Tadqiqotimizning mazkur qismida aynan bo'lajak mutaxassisligi mohiyatiga ko'ra turli yo'nalishdagi innovatsion faoliyat bilan shug'ullanishi nazarda tutiladigan talabalarda o'z sohasidagi samarali ijodkorligi va ustun kognitiv uslublar o'rnatidagi munosabatni o'rganish yuzasidan o'tkazilgan empirik izlanish jarayoni va natijalari bayon qilingan. Bu yo'nalishdagi ilmiy tadqiqotchilik faoliyatimiz quyidagi tartibda amalga oshirildi:

1) ta'lim yo'nalishi innovatsion faoliyatning ikki xil turiga – badiiy (tasviriy san'at) va adabiy ijodga e'tibor qaratilishi bilan ajralib turuvchi talabalar (jami "San'at" fakultetining 64 nafar hamda "O'zbek tili va adabiyoti" fakultetining 60 nafar talabasi) bilan kognitiv uslubning ustun turini aniqlash bo'yicha diagnostik tekshiruv o'tkazildi ("X. Gotshtald shakllari" metodikasi vositasida);

2) ikki xil ta'lim yo'nalishi bo'yicha tahsil oluvchi talabalarning o'z mutaxassisligi bo'yicha samarali innovatsion faoliyat bilan shug'ullanishi uchun ularning tafakkuri kreativligiga xos bo'lishi talab qilinuvchi xususiyatlar qanchalik shakllanganini tekshirish yuzasidan psixodagnostik sinov uyushtirildi (E.P. Ilin tomonidan tavsiflab berilgan "Gaplar" hamda "Vartega doiralari" metodikalari yordamida);

3) mutaxassislik yo'nalishlarida innovatsion tafakkurning turlicha sifatlarini rivojlantirishga e'tibor qaratiladigan talabalarda kreativ fikrlash sifati hamda ustun kognitiv uslub o'rnatidagi munosabat xususiyatlarini miqdoriy tahlil etish choralari ko'rildi (foizli tahlil, X² mezonini, K. Pearson korrelyatsiya koeffitsiyentini hisoblash metodlari orqali). Mazkur empirik izlanish texnologiyasi yordamida to'plangan ma'lumotlar

¹ Иванов И.П. Развитие творческого мышления студентов в условиях проблемно-деятельностного обучения: Автореф. дис. ... канд. пед. наук. – Старополь: СГУ, 2002.

innovatsion tafakkur va kognitiv uslublar o'rtasida o'ziga xos munosabat mavjudligi, bunda kreativlik namoyini bo'lish yo'nalishi muhim ahamiyatga egaligini ko'rsatdi⁵.

Jadval (2-jadval)da keltirilgan ko'rsatkichlardan ma'lum bo'lishicha, til va adabiyot ta'limi yo'nalishi bo'yicha tahsil oluvchi talabalar orasida o'z kasbiy faoliyati talabalariga mazmunan yaqin turdagi innovatsion topshiriqni nisbatan muvaffaqiyatli bajaranganlar MT kognitiv uslub ustun bo'lgan sinalluvchilar orasida nisbiy ko'pchilik (63,2%)ni tashkil etadi.

2-jadval
Kognitiv uslubning yetakchi turiga ko'ra farqlanuvchi filologiya yo'nalishi talabalarining innovatsion tafakkur mahsulldorligi bo'yicha taqsimoti (% hisobida) va tafovuti (X² mezon bo'yicha)

N ^o	Innovatsion tafakkur mahsulldorligi	Kognitiv uslubning yetakchi turlari	Statistik tafovut
		MT	X ² r
1	Nisbatan yuqori (n=17)	63,2% 36,8%	6,9 r≤0,01
2	Nisbatan past (n=18)	40,1% 59,9%	3,9 r≤0,05

Ayni vaqtda statistik ahamiyatli darajadagi tafovut bilan tafakkurning kasbiy ahamiyatli yo'nalishdagi kreativligini namoyin etib, tegishli innovatsion topshiriqni namunali bajara olmagan talabalar orasida MM kognitiv uslubli talabalar nisbiy ko'pchilik (59,9%)dan iborat. Boshqacha aytganda, verbal intellektning yaxshi rivojlangan bo'lishini talab qiluvchi innovatsion topshiriqni bajarishda MT kognitiv uslubli talabalarining nisbatan ko'pchiligi yuqori ko'rsatkichlarga, MM kognitiv uslubli talabalarining nisbatan ko'pchiligi esa past natijalarga ega bo'lishi aniqlandi⁶.

Aniqlangan holdatning psixologik mexanizmlari, shubhasiz, adabiy ijod va kognitiv uslublarning ichki xususiyatlari bilan bog'liq bo'lishi kerak. Innovatsion faollikning individual-psixologik

⁵ Иванов И.П. Развитие творческого мышления студентов в условиях проблемно-деятельностного обучения. Автореф. дис. ... канд. пед. наук. – Ставрополь: СТУ, 2002. – 23 с.

⁶ Илин Е.П. Психология творчества, креативности, одаренности. – Санкт-Петербург: Питер, 2009. – 434 с.

xususiyatlarini tadqiq etgan mutaxassislar ham aqliy faoliyatning kreativ mazmun kasb etishida muhim ahamiyatga ega bo'lgan idrok elementlari orasida idrok subyektivligi va obyektivligining o'zaro nisbati, ya'ni G. Vitrin tomonidan "maydonga tobeligi" va "maydondan mustaqilligi" deb atalgan xususiyati markaziy o'rinni egallashini ta'kidlaydilar. Adabiy asarni, hatto bir necha satrlar she'rni yozish uchun mutaxassislar ta'kidlanidek, ijodkor ijodning barcha bosqichlarida butun asar leksikasini e'tibordan qochirmaslikka majbur⁷.

Haqiqatan ham badiiy asarda muayyan syujetni tasvirlash davomida muallif, albatta, avvalgi va keyingi voqealar rivoji, ya'ni kontekstni hisobga olishi lozim. Shunday ekan, badiiy adabiyot sohasida innovatsion faoliyat subyekti asarda alohida olingan lavhama tasvirlaganda ham uni umumiy syujetdan to'liq ajratib olgan holda, ya'ni perseptiv maydondan mustaqil tarzda bayon etishi qiyin. Biroq tasviriy san'at ta'lim yo'nalishi bo'yicha tahsil oluvchi talabalarining ko'rsatkichlarida biz o'zgaracha natijalarni qayd etishimizga to'g'ri keldi.

3-jadval
Tasviriy san'at yo'nalishi bo'yicha ta'lim oluvchi talabalarining innovatsion tafakkur mahsulldorligi hamda kognitiv uslublar nisbati bo'yicha taqsimoti (% hisobida) va tafovuti (X² mezon bo'yicha)

N ^o	Innovatsion tafakkur mahsulldorligi	Kognitiv uslubning yetakchi turlari	Statistik tafovut
		MT	X ² r
1	Nisbatan yuqori (n=17)	39,1% 60,9%	4,7 r≤0,05
2	Nisbatan past (n=18)	65,3% 34,7%	9,3 r≤0,01

Haqiqatan, olingan natijalarga ko'ra, tasviriy san'at sohasidagi iqtidorning roli nisbatan katta bo'lgan innovatsion topshiriqlarni bajarishda muvaffaqiyatliroq harakat qilgan talabalarining nisbiy ko'pchiligi (65,3%) maydondan mustaqil kognitiv uslubga egaligi bilan ajralib turishi ma'lum bo'lmog'da. Noverbal kreativ darajasiga o'z mazmuniga ko'ra ta'sirchan topshiriqni bajarishdagi nisbatan past ko'rsatkichlarning katta qismi esa MT kognitiv uslubli talabalarga

⁷ Илин Е.П. Эмоция и чувства. – 2-е изд. – Санкт-Петербург: Питер, 2008. – 783 с.

tegishli. Nazarimizda, bu yerda ham tegishli ijod sohasining ijodkor intellektual faolligiga qo'yadigan o'ziga xos talablari ta'siri aks etmoqda. Jumladan, mutaxassislar taxminicha, tasviriy san'at sohasidagi ijodda innovatsion asarning yaxlitligi ijodkor diqqat-e'tibori bir vaqtda ijod namunasining barcha unsurlarini qamrab olishi hisobiga ta'minlanadi⁸.

Albatta, ko'pchilik holatlarda muayyan narsa-buyum tasvirini chizayotgan rassom uning suratini qandaydir fonda tasvirlaydi, negaki maydondan to'liq uzib olib joylashtirishi, asardan o'ziga xos jozibaning yo'qolishiga olib keladi. Ammo tasviriy san'at asarida shakl markaziy o'rinni egallashi, biror narsa, buyum, hatto butun vaziyatni qandaydir yanada umumiyroq maydondan mutlaqo ajratib tasvirlash imkoniyati ko'pligi, rassom ko'p jihatdan shunday yo'l tutishga majburligi, bizningcha, bu ijod sohasida MM kognitiv uslubning ahamiyatini, uning vakillarida shunday sifat kuchliroq rivojlanishini taqozo etadi.

2- va 3-jadvallardagi ko'rsatkichlar umumlashtirilgan va qiyosiy holda keltirilgan 1-rasmdan ham yaqqol ko'rinish turganidek, turli shakl va mazmundagi innovatsion faoliyatning samaradorligi ko'p jihatdan ijodkor intellekti sohasiga shu yo'nalish uchun ahamiyatli bo'lgan kognitiv uslub qanchalik shakllanganiga bog'liqdir.

O'rganilgan psixologik o'zgaruvchilar o'rtasida aniqlangan munosabat statistik tahlilining nisbatan yuqoriroq darajasi bo'lgan korrelyatsion tahlil darajasida ham qayd etildi (24-jadval). Korrelyatsion aloqadorlik ko'rsatkichlaridan ma'lum bo'lyapiki, filologik yo'nalishda innovatsion tafakkurning yuqori mahsulldorligiga MT kognitiv uslubning ustunligi ijobiy, MM uslubning ustunligi salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Tasviriy san'at yo'nalishi bo'yicha tahsil oluvchi talabalarda esa teskari aloqadorlik qayd etilmog'da.

Kognitiv uslublar muammosini chuqur tadqiq etgan tadqiqotchilar ham MM kognitiv uslub ustun bo'lgan odamlarga voqelikni bilishda mental jarayonlar bilish sohasini bir vaqtda (xuddi fotoapparat kabi) yaxlit qamrab olishi haqida xulosaga kelmoqdalar⁹.

⁸ Интенсификация творческой активности студентов: монография / Под ред. Андреева В.И. – Казань: Изд-во Казанского ун-та, 2008. – 198 с.

⁹ Ismagilova F.S., Nishanova Z.T. Innovatsion qobiliyat muammosi haqida // O'zbekistonning iste'dodli bolalari: Resp. ilmiy-amal. konf. ma'ruz. qisq. bayoni. – Tirmiz, 1992. – B.34-36.

4-jadval
Innovatsion faoliyatning turli shakllari bilan bog'liq yo'nalishlar bo'yicha ta'lim oluvchi talabalar tafakkur kreativ darajasi hamda kognitiv uslub turlari o'rtasidagi aloqadorlik xususiyatlari (K. Pearsonning r_p korrelyatsiya koeffitsiyenti bo'yicha)

№	Ta'lim yo'nalishi	Korrelyatsion aloqa obyektlari	
		Innovatsion tafakkur darajasi	Kognitiv uslub tiplari
1	O'zbek tili va adabiyoti (n=25)		MT 0,61**
2	Tasviriy san'at (n=26)		MM -0,48*

Izoh: ** aloqadorlik darajasining statistik ahamiyati r≤0,01 ga teng

* aloqadorlik darajasining statistik ahamiyati r≤0,05 ga teng

Ayni vaqtda maxsus tadqiqotlarning natijalaridan ma'lum bo'lishicha, MT kognitiv uslub odamlar axborotni ko'proq boshqalar bilan muloqot jarayonida olishi, bunday individual intellektual sifatga ega bo'lajak musiqachi-pedagog talaba qizlar tarix fanidan eng yuqori ko'rsatkichlarga ega bo'lishi, ushbu uslub ustun sinalluvchilar Y.P. Torrens metodikasi bajarishda o'yab topiladigan nomlarning originalligi bo'yicha yuqori natijaga erishishi qayd etildi. Nazarimizda, ushbu sifatlar, asosan, insonlar o'rtasidagi munosabatlarning butun murakkabliklari, "odam-odam" munosabati tizimida shaxs ichki olamida ro'y beruvchi chuqur kechimmalarni badiiy vositalar bilan, ammo haqoniy tasvirlashga mo'ljall oluvchi adabiy ijodda ahamiyatlidir. Maxsus tadqiqotlarda rassomlik oliy maktabi talabalarida, odatda, estetik qadriyatlar ijtimoiy qadriyatlardan ustun bo'lishi, ularda xayolparastlik, introspektiv yo'nalganlik va past darajadagi muloqotchanlik, o'z xulq-atvorida keskin o'zgarishlarga moyillik xosligi aniqlangan. Shuningdek, tadqiqotlarning natijalari adabiy ijodga qobiliyat takriban tayanch odamlar va atrof-muhitning xususiyatlariga nisbatan kuchli sensor ta'sirchanlik, kuzatuvchanlik, insonlar ishtirokidagi hayotiy lavhalarini xayolda aniq va yorqin aks ettira olishdan iboratligini ko'rsatmoqda. Ushbu xususiyatlar MM kognitiv uslubli odamlarda innovatsion yo'nalganlik, sotsial kompetentlik